

Historie Wantijpark en Wantijpaviljoen

Algemene omschrijving

Bouwjaar / verbouwing	: 1932-1940
Architect	: Gemeentewerken Dordrecht o.a. A.J. Argelo D.F. Tersteeg (tuin- en landschapsarchitect)
Opdrachtgever	: Gemeente Dordrecht
Oorspronkelijke functie	: 'volkspark' en tuinmanswoning
Huidige functie	: park en woning
Stijl	: parkaanleg combinatie van landschapstijl en architectonische stijl (entree)

Ligging

Het park is gelegen ten oosten van de historische binnenstad van Dordrecht en ten noorden van de Noordendijk. Het park, gelegen aan de jachthavens ten zuiden van het Wantij, wordt begrensd door de Baden Powelllaan, de Badweg, de oevers van de Vlij en ten oosten door de afwateringsgeul van de polders. Het Wantijbad valt buiten deze redengevende omschrijving. Het park grenst aan de zijde van de Baden Powelllaan aan het Wantijplantsoen, dat ook is aangelegd naar ontwerp van tuinarchitect D.F. Tersteeg. Het rechte lijnige plantsoen dient als voorportaal van het Wantijpark en heeft de status van rijksmonument.

Wantijpark 1932-1940

Het park is in de crisisjaren aangelegd als werkverschaffingsproject. Met een oppervlakte van ongeveer 16 hectare maakte het park onderdeel uit van een groter stedenbouwkundig plan voor de gronden en wateren tussen Noordendijk, Oranjelaan, Wantij en de 'Uitwateringsgeul der Vier Polders'. Zowel bebouwing als recreatie doeleinden werden in het plan opgenomen. Met subsidie van het rijk kon het project voor twee jaar werkgelegenheid bieden aan ongeveer 70 werklozen. Het plan leende zich uitstekend voor uitbreiding van de werkgelegenheid en de subsidie is in de navolgende jaren tot driemaal toe verleend voor onder andere het afronden en inrichten van het park.

Voor 1932 bestond het terrein van het huidige park uit een wilgenbos, griendhout en riet- en wilgenaanwas. Aan de rand bij de Vlij stond de omstreeks 1910 aangelegde schietbaan van het Corps der Pontonniers. De muur van de schietbaan werd opgenomen in het ontwerp voor het park. Het restant van de muur heeft nu de status van rijksmonument. Ten noorden van het park werden de bestaande houthavens verkleind en ingericht als jachthavens. De grond tussen de twee havens werd gereserveerd voor de aanleg van een zweminrichting.

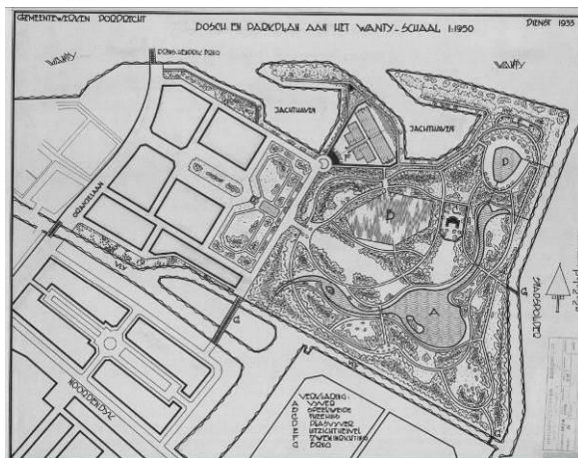
Ontwerp en aanleg

In 1932 zijn de eerste tekeningen voor het park gemaakt door Gemeentewerken. Om het terrein te beschermen tegen hoog water werd in het plan opgenomen dat als eerste alle kaden verzwaard en opgehoogd moesten worden met de grond van de grote vijver. Ook werd op enkele punten het terrein opgespoten, en een groot deel van de eerste houthaven gedempt voor de aanleg van het plantsoen. Met de gefaseerde uitvoering in gedachten kon zo het werk al in 1933 beginnen. Uitgangspunt voor het ontwerp van het park was, dat het zowel een ontspanningsoord zou zijn, als een 'natuurpark'. Dit had betrekking tot de inrichting van het park waarbij de wateren die al rond het park aanwezig waren, zoveel mogelijk intact zouden worden gelaten en tot de beplanting die uit bomen, laag houtgewas en heesters moest bestaan. Sierheesters en bloemperken werden niet geschikt geacht voor het park. In het plan van Gemeentewerken waren opgenomen de grote vijver, een speelweide, een theehuis op verhoogd plateau en in de noordoosthoek een hoge heuvel. De verhogingen in het park waren bedoeld voor het creëren van vergezichten. Na een verzoek van de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen, afdeling Dordrecht, werd ook nog een plasvijver opgenomen in het plan. In deze plasvijver zouden kinderen 'in warme

dagen tot boven de knieën in het frissche water kunnen spartelen, terwijl de jonge moeders op het gras of onder de schaduw van het geboomte het gelukkige gedartel van hunne jonge spruiten kunnen volgen.'

Eerste ontwerp

Definitief ontwerp

Voor de inrichting van het park werd een verzoek gedaan aan de Bond van Nederlandsche Tuinarchitecten om een lijst van tuinarchitecten door te geven die in het kader van de crisis bereid waren om tegen 50% van het honorarium een definitief plan te maken. Uiteindelijk is gekozen voor D.F. Tersteeg uit Naarden, een nationaal bekende tuinarchitect. In hoofdlijnen heeft hij het plan van gemeentewerken aangehouden. Hij heeft de definitieve contouren van de waterpartijen aangegeven en het verloop van de kronkelige paden iets gewijzigd. Met zijn beplantingsschema's werd vervolgens scherp ingekocht na diverse offerterondes bij kwekerijen. In de keuze voor beplanting nam hij de vrijheid om ook voor uitbundiger heesters te kiezen dan gemeentewerken wellicht voor ogen had. Zo komen in de lijsten planten als kamperfoelie, Gelderse roos, gouden regen en boerenjasmijn voor. In de groepen bomen en beplanting werd in het plan op verschillende plaatsen de ruimte vrij gehouden, zodat ook hier diverse zichtlijnen in het park zouden ontstaan. In zijn plan van 1933-1934 is het Wantijplantsoen in het ontwerp opgenomen. Ook Tersteeg voerde het werk gefaseerd uit; zo is bijvoorbeeld in een tekening van 1935 de hoofdentree met de paardenkastanjes ontworpen.

Na al het grondwerk kon in 1935 de werkverschaffing uitgebreid worden. In de begroting waren vele onderdelen opgenomen waaronder de aanleg van paden, de beplanting, het theehuis, een bergloods en openbare toiletten. Nu was echter ook het zwembad opgenomen in de plannen, dat men vanwege de crisis had uitgesteld, maar dat door het zinken van een bestaande drijvende zweminrichting voorrang had gekregen. In zes maanden tijd werd het zwembad in werkverschaffing gerealiseerd onder de bezielende leiding van Argelo, architect en opzichter bij Gemeentewerken.

Luchtfoto 1936

eerste aanleg

De tuinmanswoning en elektriciteitshuisje

In 1938 wordt een bouwvergunning aangevraagd voor een tuinmanswoning met bergloods en openbare toiletten op een betonplaat. Deze woning aan de Baden Powelllaan ligt aan de rand van het park. De bergloods is nu bij de woning getrokken, de overdekte bergruimte en openbare toiletten zijn gesloopt. Ook de woning is als werkverschaffingsproject uitgevoerd. Het elektriciteitshuisje aan de rand van het park is vermoedelijk in dezelfde tijd gebouwd.

De hoofdentree en de tuilmuren

Voor de monumentale hoofdentree werd in 1937 een ontwerp gemaakt met centraal twee baksteen toegangspijlers verbonden met een in carré vorm gemetselde lage muur aansluitend op de entrees aan weerszijden. Voor de hoofdentree werd het decoratieve ontwerp voor het hekwerk uitbesteed aan Toon Berg, een bekende Dordtse glazenier. Het 6 meter brede ijzeren hekwerk is voorzien van vier rijen met een vakverdeling waarin om en om in plaatijzer uitgeveilde symbolische voorstellingen zijn aangebracht. De ontwerpen geven een beeld van de wording en voltooiing van het park. De bovenste rij verbeeldt de situatie voor de aanleg, de tweede rij het ontwerp, de derde rij het werk en de vierde rij een dag in het park. Het werk is uitgevoerd door de jongens van de Centrale Werkplaats die er zoveel mee te stellen hadden dat het tot april 1939 duurde voordat de hekken geplaatst konden worden. De begrenzing van het park met de Baden Powelllaan werd pas in 1940 gerealiseerd. Hiervoor werd een ontwerp gemaakt voor een lage door pilasters gelede bakstenen dubbele muur met daarin ligusterhagen.

Het Wantijpaviljoen

Waarschijnlijk door de oplopende kosten en het vele werk dat het project met zich meebracht, is de bouw van het theehuis lange tijd uitgesteld. Het ontwerp voor het paviljoen was een chaletachtig gebouw dat echter nooit gerealiseerd is. Uiteindelijk is in 1940 het paviljoen van Wilgenplas uit Rotterdam Schiebroek op een veiling aangekocht, dat in het Wantijpark weer herbouwd is. Begin jaren zeventig is het paviljoen geheel afgebrand. Op dezelfde locatie is een nieuw paviljoen in prefab houtskeletbouw gebouwd. Het huidige paviljoen heeft geen monumentale waarde.

Tuinarchitect D.F. Tersteeg (1876-1942)

Met een opleiding aan de tuinbouwschool in Amsterdam vestigde Tersteeg zich vanaf 1899 als kweker in Naarden. Vanaf 1903 werkte hij als tuinarchitect en was vooral bekend om zijn vele particuliere tuinen die hij heeft ontworpen in de zogenaamde 'Nieuwe Architectonische Tuinstijl'. Tersteeg ontwikkelde tuinplannen in overeenstemming met de architectuur van de huizen en villa's, vaak in samenwerking met de architect. Hij streefde naar eenheid en zag de tuin als verlenging van de woning. Zijn particuliere tuinen zijn rechthoekig van aanleg en bevatten vaak bouwkundige elementen, zoals zitjes, pergola's en bakstenen muurtjes. Tersteeg was met zijn interesse in de gebouwde, moderne architectuur een van de meest vooruitstrevende tuinarchitecten van zijn tijd. Hij was echter ook betrokken bij de ontwerpen van een aantal grote parken in een functionele landschapstijl. Voor zover bekend zijn dit de parken in Sittard, Eindhoven, Amstelveen en het Zuiderpark in Den Haag. Karakteristiek voor deze parken is de combinatie van lange zichtlijnen, vloeiend verlopende paden en meer formele delen.

Het zogenaamde 'volkspark' is een begrip dat al voor 1900 in de stedenbouw ontstond. Het park moet daarbij doelmatig ingericht worden en voor alle lagen van de bevolking bruikbaar en toegankelijk zijn. Aan het begin van de vorige eeuw groeide het besef dat sport en lichaamsbeweging bijdragen aan een goede gezondheid en werden in steeds meer parken voorzieningen aangelegd. Het eerste voorbeeld van een dergelijk park van formaat is het stadspark in Groningen (1906-1921).

Wantijpark na 1940

Het park is vrijwel in originele staat wat betreft de aanleg. Wel hebben wat wijzigingen plaatsgevonden in de inrichting. Zo is van het originele parkmeubilair dat in de centrale werkplaatsen vervaardigd werd niets bewaard gebleven. Op oude foto's is te zien dat de plasvijver enkele jaren intensief gebruikt is. Niet is teruggevonden wanneer deze vijver veranderd is een kleinere, gewone vijver met op het vrijgekomen terrein een ommuurd peuterbadje met waterpaddenstoel. De watersnoodramp in 1953 heeft waarschijnlijk ook gezorgd voor wat wijzigingen; het hele park heeft toen onder water heeft gestaan.

Het dierenkamp dateert van 1956. Door middel van hekken rondom het vrije terrein in de as van de entree is een weide gemaakt voor dieren met een houten verblijf langs het hek. Langs de weide is aan beide zijden een nieuw pad aangelegd met een aantal doorsteken naar het oude pad. De hekken en de opstallen hebben geen monumentale waarde. Bij de bouw van het nieuwe Wantijpaviljoen in 1974 zijn ten oosten hiervan enkele parkeerplaatsen gerealiseerd, grenzend aan de speelweide.

Plasvijver

1961 paddestoel

De vruchtbare rivierklei heeft ervoor gezorgd dat de bomen in het park zijn uitgegroeid tot grote, volwassen bomen. De struikgroepen lijden echter onder verschraling en uitdunning van de soorten. De beoogde zichtlijnen en de afwisseling tussen open ruimten en dichte beplanting zijn hierdoor vertroebeld. De ouderdom van het park betekent ook dat bomen en struiken aan het eind van hun leven zijn. Het park is momenteel in afwachting van een nieuw inrichtings- en beheerplan.

Beschrijving Wantijpark

Het park beslaat een terrein van circa 16 hectare. Komend vanaf de brug over de Vlij bevindt zich rechts een elektriciteitshuisje met daarnaast de tuinmanswoning. Langs de gehele Baden Powelllaan wordt het park begrensd door de hierboven beschreven tuinmuur met daarin het hekwerk naar ontwerp van Toon Berg. Voor het Wantijbad loopt een weg naar rechts, de Badweg, langs het zwembad en langs de tweede jachthaven. Hier wordt het park begrensd door ligusterhagen met daarachter struiken en boompertjes. Voor de afvoer van overtollig water bevindt zich nog een klein gemaaltje in de buurt van de voormalige plasvijver. De badweg loopt over in een fietspad op het voormalig uitzichtplateau. Vanaf de badweg zijn twee entrees naar

het park, één richting Wantijpaviljoen en één richting kleine vijver. De begrenzing van het park gaat in oostelijke richting over op de met riet begroeide oevers met daarnaast de opgehoogde griendkades. De natuurlijke oevers aan de Vlij vormen de zuidelijke begrenzing.

In het noorden van het park bevindt zich de kleine vijver met daarboven het ommuurde peuterbad met de waterpaddenstoel. De grote vijver bevindt zich in het zuidoosten en heeft naar het westen en naar het noorden een kronkelige uitloop. In de vijver is een zwaneneiland gemaakt. Ten zuiden van de grote vijver bevindt zich de voormalige schietbaan. Boven het centrale deel, waar zich nu het dierenkamp bevindt is de speelweide met rechts daarvan het Wantijpaviljoen.

Het park is glooiend aangelegd met op enkele punten verhogingen waaronder het tableau waarop het paviljoen is gebouwd. Er zijn twee bruggen in het park, één links van de grote vijver en een originele stenen brug in de buurt van het paviljoen. De paden in het park zijn met een kronkelig verloop aangelegd met een hoofdstructuur rondom de waterpartijen en de speelweide. De meeste paden zijn geasfalteerd.

De bomen in het park komen voor als solitaire bomen of in boomgroepen. De es, esdoorn, kastanje en populier zijn de meest gebruikte soorten. Op een aantal plaatsen staan kleine groepjes van een bijzondere soort, zoals bijvoorbeeld de moerascypres.

Bronnen

Erfgoedcentrum Diep

33417	Wantijpark: planten-, heester-, en bloemenlijst. 1937
8A-1945	975 Aanleg Wantijpark
8A-1945	976 Aanleg Wantijpark
8A-1945	977 Aanleg Wantijpark
8A-1960	2537 Paviljoen in het Wantijpark
8A-1970	3162 Paviljoen in het Wantijpark
8A-1970	336. Dierenkamp. 1956
710	1699 bestek en voorwaarden betreffende het bouwen van een tuinmanswoning
710	1776 Het maken van tuilmuren naast de hoofdingang van het Wantijpark
218	501 Stukken betreffende het parkplan voor de inrichting van het Wantijpark door tuinarchitect D.F. Tersteeg
218	517 Stukken betreffende de inzet van werklozen bij de uitvoering van werkzaamheden voor de bouw van een theehuis en de aanleg van het Wantijpark
150	3474 Archief Toon Berg
Argelo	16, 24 en 25. Diversen, waaronder foto's, berekeningen bruggen, bestek en aanleg Wantijbad

752 Bouwdossiers

13787	Baden Powelllaan 4. 1938
17935	Wantijpark 1. Uitbreiding werkruimte theehuis. 1961-1962
17936	Wantijpark 1. Uitbreiding. 1968
17937	Wantijpark 1. Wantijpaviljoen 1973-1974

Overig

Dordrecht. Architectuur en stedenbouw 1850-1940. Lamberts B., Niemeijer A.F.J.

Zwolle 2002

Boombeheerplan Dordrecht Wantijpark. Alberts. M, Dudink. B. 2009

Nederlandse tuinarchitectuur tussen 1850 en 1940. Deel 1. Zijlstra B. 1986.

Brief betreffende Boombeheerplan. Nederlandse Tuinenstichting. 2009

Cultuurhistorische waarde

Het Wantijpark is van cultuurhistorisch belang als representatief voorbeeld van een in de jaren dertig van de vorige eeuw aangelegd volkspark dat voor alle lagen van de bevolking toegankelijk moest zijn en gelegenheid bood voor ontspanning en recreatie.

Het park is van cultuurhistorisch belang als geslaagd werkverschaffingsproject gedurende de crisisjaren waarbij acht jaar lang vele werklozen tewerkgesteld konden worden bij de aanleg van het park en de bijbehorende inrichting.

De tuinmanswoning en het elektriciteitshuisje zijn van cultuurhistorisch belang als (voormalig) functionele onderdelen van het Wantijpark.

Architectonische waarde

Het Wantijpark is van architectuurhistorisch belang als voorbeeld van een park aangelegd in landschapsstijl én in architectonische stijl, voor wat betreft de aanleg van de entree die daarmee verbonden wordt met het Wantijplantsoen. Kenmerkend voor het park zijn de overgangen van open naar geslotenheid en de grote variatie in uitzichten.

Het park is van architectuurhistorisch belang door de kwaliteit van het ontwerp en als representatief onderdeel van het oeuvre van de tuin- en landschapsarchitect D.F. Tersteeg.

Het park is van architectuurhistorisch belang als onderdeel van het oeuvre van de dienst Gemeentewerken Dordrecht. A.J. Argelo heeft als gemeente architect een grote bijdrage geleverd aan de totstandkoming van het park en vermoedelijk alle bouwkundige onderdelen ontworpen.

Het park is van architectuurhistorisch belang door het hekwerk van de hoofdentree, ontworpen door Toon Berg, een Dordtse glazenier. In het ijzeren hekwerk wordt de wording en voltooiing van het park in symbolische voorstellingen verbeeld.

De tuinmanswoning en het elektriciteitshuisje zijn van architectuurhistorisch belang door het sobere, maar doelmatige ontwerp in een stijl die kenmerkend is voor de jaren dertig.

Gaafheid

Het park is van belang door de grote herkenbaarheid en door de gaafheid van de oorspronkelijke aanleg. De enige verstoringen in het park zijn de later aangelegde parkeerplaatsen en het in 1956 gerealiseerde dierenkamp. Paden, waterpartijen en groenstructuren zijn bijna volledig bewaard gebleven.

Situering

Het park heeft een uitzonderlijke stedenbouwkundige waarde als ruim opgezet park in de nabijheid van de binnenstad. De unieke ligging aan de jachthavens van het Wantij en de natuurlijke oevers van de Vlij en de afwateringsgeul, geven het park een extra dimensie die in contrast staat met de formele entree aan het Wantijplantsoen. De verhogingen en doorkijken op strategische punten in het park zorgen voor bijzondere vergezichten.

Het park heeft ensemblewaarde in relatie tot het in architectonische stijl ontworpen Wantijplantsoen. Dit formele plantsoen dient als voorportaal naar het park.

Het park heeft ensemblewaarde als onderdeel van een groter stadsuitbreidingplan dat zowel de bebouwing ten oosten als de recreatie voorzieningen ten zuiden van het park betrof.

Unieke waarde

Het park heeft een hoge zeldzaamheidswaarde in cultuurhistorisch, architectuurhistorisch en stedenbouwkundig opzicht. Het is een van de weinige en gaaf bewaard gebleven volksparken die tijdens het interbellum in Nederland zijn aangelegd.

Theehuis 1940

Paviljoen Wilgenplas 1935

Baden Powelllaan

Kade oostzijde

Kade zuidzijde

Kade zuidzijde

Peuterbadje

Wantij paviljoen

Grote vijver

Schietbaan

Vergezicht grote vijver

Stenen brug

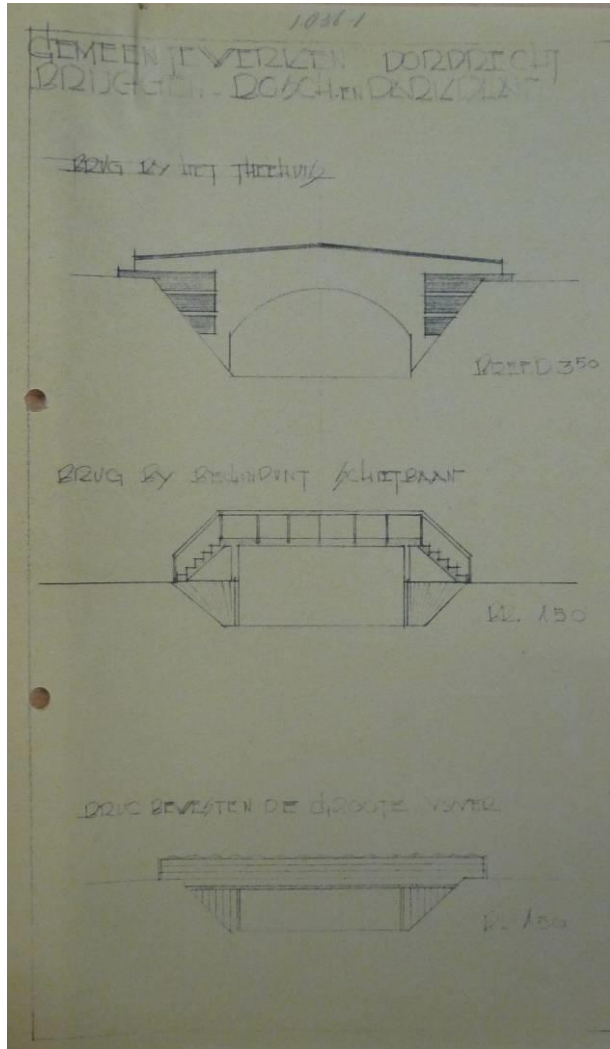
Hoofdentree

hekwerk Toon Berg

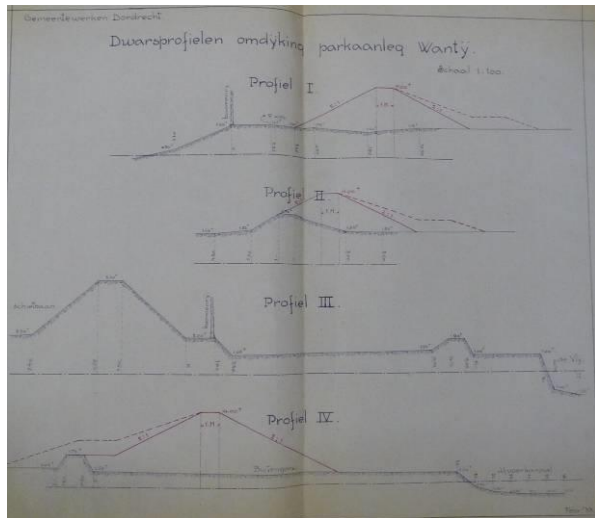
Dierenkamp

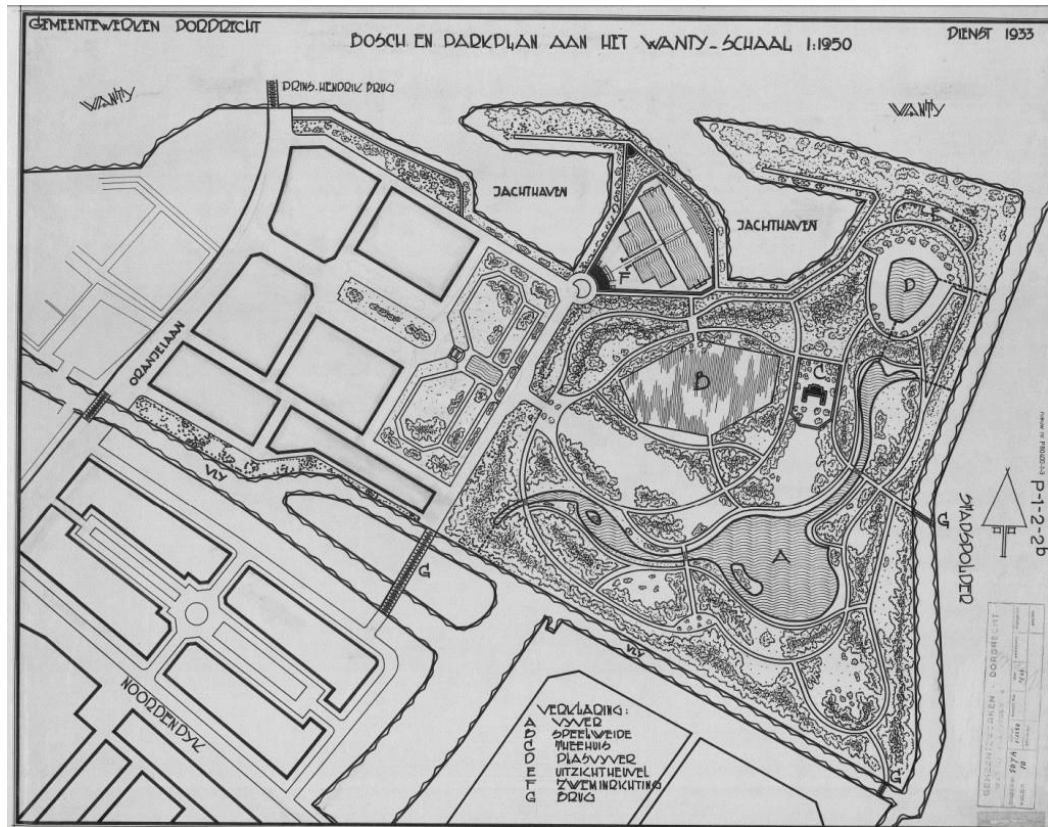
Bruggen ontwerp

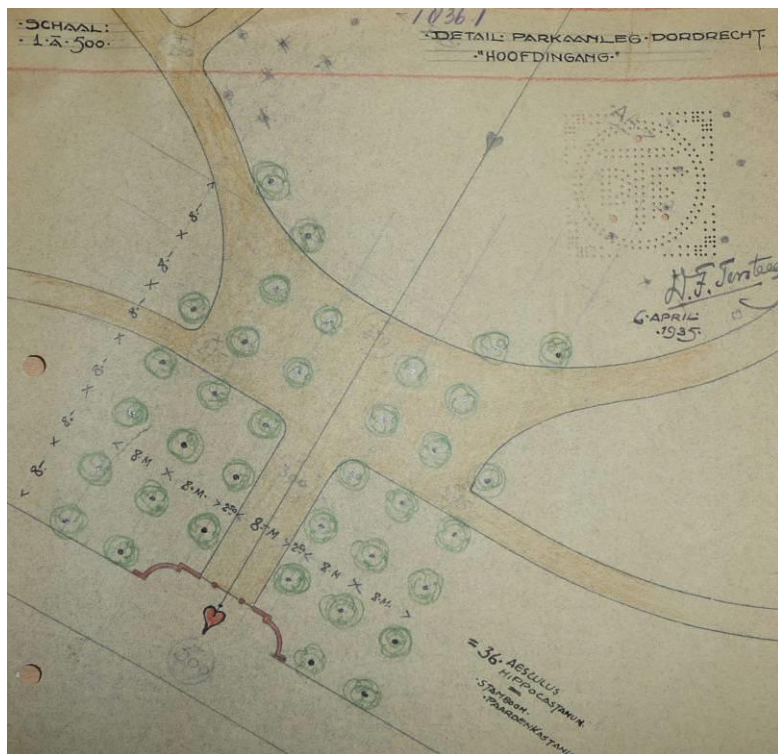
Opspuitingen

Profielen

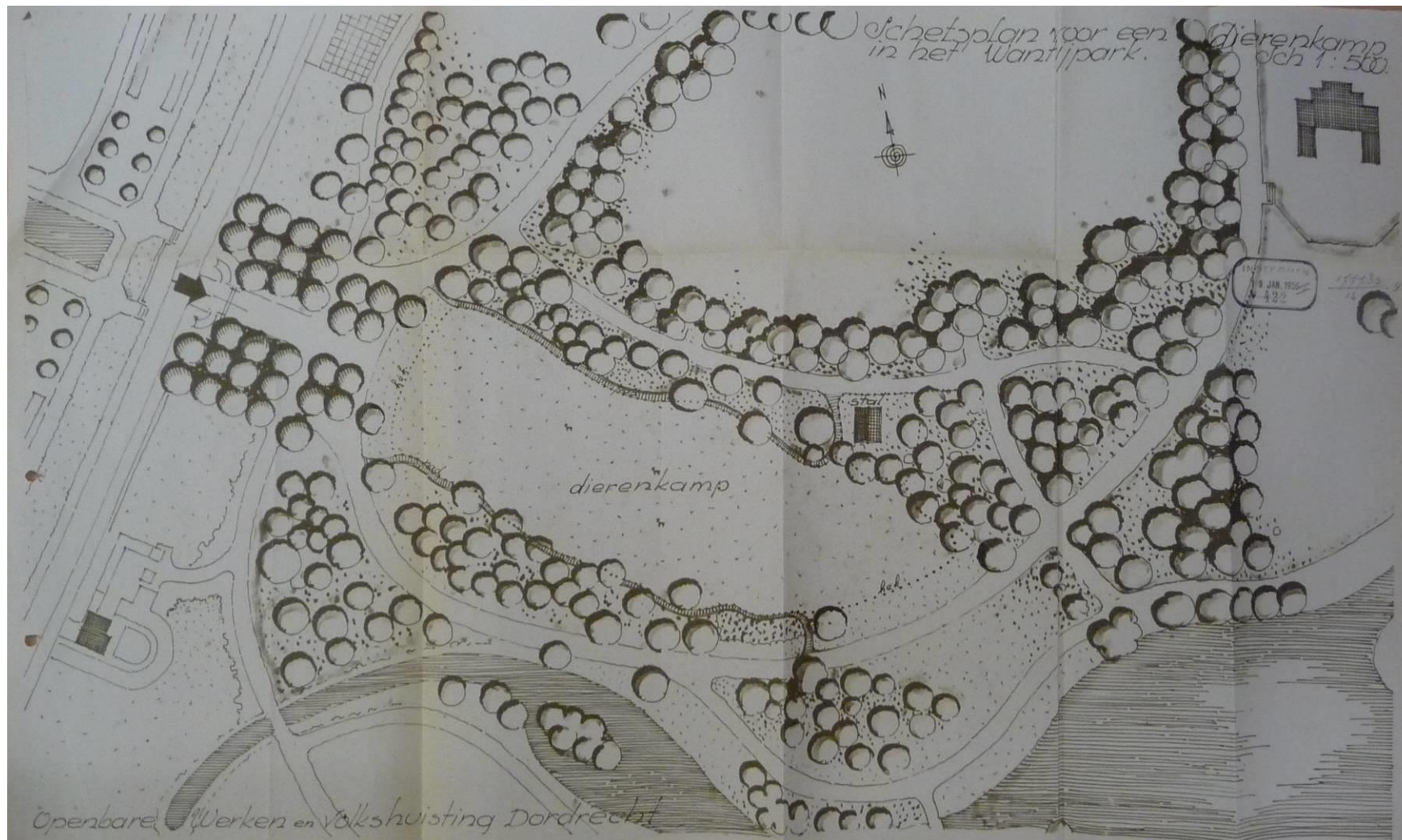
Ontwerp 1933

Tersteeg entree 1935

Tersteeg plantinrichting

Dierenkamp schetsontwerp 1956